

Tapio Koski

Keskustelu Lauri Rauhalan kanssa

Tapio Koski: Millaista oli filosofian opiskelu teidän opiskeluaikananne? Lukijoitamme kiinnostaa varmasti myös tuolloinen opiskelijaelämä.

Lauri Rauhala: Minun opiskeluni oli tietysti vähän poikkeuksellista, kun minä tulin sodan jälkeen ja olin jo varsin varttuneessa iässä. Minä olin jo 30-vuotias. Eino Kaila oli silloin suosikki ja seurasin pari vuotta hänen opetustaan ja suoritin approbaturin hänelle. Olisin tietysti mielelläni jatkanut sitä, mutta kun filosofiasta ei siihen aikaan ollut tarjolla leipää ja kun psykologia eriytyi juuri silloin filosofiasta, päätin suorittaa siinä laudaturin ja omistautua psykologialle. Sitä kautta sain sitten leipätyön Nikkilän sairaalasta. Mutta filosofia oli koko ajan suuri rakkaus ja sitä minä harrastin Nikkilästä käsin. Kävin Filosofisen yhdistyksen kokouksissa.

TK: Oliko kokouksissa paljon väkeä?

LR: Kyllä. Ne pullistelivat. Ne olivat Säätytalossa aatelissäädyn salissa. Filosofian opetuksessa Eino Kailan persoonalla oli vetoa. Luen-

tosali V yliopistossa ei oikein tahtonut riittää, se oli niin täynnä.

TK: Entäs opiskelijaelämä?

LR: Minä en oikeastaan siihen osallistunut minkään vertaa. Minulla oli siihen aikaan hirveä paine saada tutkinto valmiiksi. Aamu kuudesta ilta kymmeneen opiskelin, luin muun muassa latinan ja saksan prota varten enkä ehtinyt sellaiseen osallistua. Minulle se jäi vieraaksi.

TK: Akateeminen uranne sijoittuu pitkälti psykologian puolelle. Mainitsitte, että filosofia oli kuitenkin se kaikkein rakkain. Millaisena näette näiden sittemmin eriytyneiden opintojen suhteen nykyään?

LR: Kiinnostus filosofiaan on kai jo minun henkisessä rakenteessani. Kyllä minä näen, että ne ovat kovin lähisukuisia. Filosofia ei tule toimeen ilman psykologiaa, koska filosofiaakin harrastetaan tajunnassa ja siksi tämä nykyinen psykologian vieraantuminen tajunnan tutkimuksesta on va-

litettavaa. Psykologia on alkanut kilpailla neurotieteiden kanssa ja pääosa tutkimuksesta suuntautuu sinne. Ja oikeastaan tajuntaa ei tutki mikään realitiede.

TK: Tajunnan tutkimuksesta olette sanoneet jossain kirjassanne hyvin, että tutkijan kuuluisi myös harjoittaa oman tajuntansa tutkimista. Viittaan tällä siihen, mitä Tamperella on viimeaikoina tehty, siis osallistuvaan liikunnanfilosofiaan, jossa tutkija myös itse harrastaa tut-

Kuva: Päivi Pelttonen (Lauri Rauhatalon kotirakisto)

kimaansa lajia. Tällä tavalla saadut tulokset ovat paljon kohdallisempia kuin silloin, kun tutkija vain lukee muiden tekstejä tutkimastaan aiheesta. Näin ollen tutkija on myös itse itsensä tutkimuskohde.

LR: Kyllä. Näin minä myös olen ymmärtänyt asian – ja kun tieteenfilosofiaa harjoitetaan, niin olisi ihan teollista, että psykologian filosofi olisi itse psykologi, historian filosofi olisi itse historioitsija ja fysiikan filosofi olisi itse fyysikko. Silloin ne ongelmat paljastuvat aitouudessaan ja

niihin pystyy pureutumaan adekvaatilla tavalla. Tämä oli myöskin K. V. Laurikaisen idea, että fysiikan filosofin pitää olla itse fyysikko.

TK: Mistä tämä ajatus alun perin tulee? Tuleeko se itämaisestä filosofiasta, meditaatiosta?

LR: Voi olla, että siinä on ainekseen idästä, mutta myöskin Eino Kaila varmaankin edusti tätä näkemystä, hänhän oli myös psykologi.

TK: Minusta se on jotenkin it-

sestään selvä ajatus. Sehän tuo toisen näkökulman tutkittavaan asiaan, kun tutkija on itse kosketuksessa aiheeseen oman elämismaailmansa kautta.

LR: Kyllä, näin se on. Joskus tuntuu siltä, että kun psykologiaa koitetaan tieteenfilosofisesti analysoida, siihen jää vierauden tunne. Ei käsitetä, mistä psykologiassa on kysymys.

TK: Tässä mieleeni tulee kehonfilosofia: vaikka lukisin kuinka paljon

kuvauksia käden laittamisesta kuumalle liedelle ja analysoisin lukemaani, niin se on eri asia kuin jos tutkijana pistän oman käteni kuumalle liedelle. Kyllä analyysin syvyyteen tulee jokin laadullisesti uusi elementti.

LR: No varmasti tulee!

Uran alku ja opettajat

TK: Kiinnostuitte Heideggerista ja Husserlista aikana, jolloin nämä eivät olleet kovinkaan suosittuja suomalaisessa filosofiassa. Miten tutustumisen heihin tapahtui? Miten asiaan suhtauduttiin?

LR: Tässä kohtaa täytyy henkilöhistoriaani laajentaa. Minähän olin Nikkilässä kliinisenä psykologina ja sieltä käsin menin Englantiin ja opiskelin siellä vuoden kliinistä psykologiaa jatkokurssilla. Mutta se oli minulle vähän vierasta, varsinkin Eysenckin matemaattinen psykologia.

Samanaikaisesti menin jungilaiseen analyysiin ja olin vuoden siellä tehokkaassa opiskelutahdissa. Ja kävin sitten useita kertoja lyhyitä periodeja Englannissa jatkamassa sitä niin, että henkilökohtainen analyysi katsottiin suoritetuksi. C. G. Jung oli siten yksi tekijä, joka johdatti fenomenologiaan. Hän sanoo olevansa fenomenologi. En tosin hänen tuotannostaan löydä mitään suoranaisia referointeja toisiin fenomenologeihin, mutta itse problematiikka, sehän välittömästi johtaa fenomenologiaan, koska psykoterapia on juuri käytännön fenomenologiaa.

Sitten tulin takaisin Suomeen. Olin Työterveyslaitoksella ensin ja sen jälkeen Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa psykologian lehtorina siinä vaiheessa, kun se siirtyi Tampereelle. Siellä olin vain puoli vuotta kunnes erosin ja aloin tehdä väitöskirjaa. Tärkeä osasyllinen filosofiseen orientoitumiseeni oli Sven Krohn, joka kuuli yhden esitelmäni ja sanoi, että ”tämä on melkein puhdasta fenomenologiaa, etkö voisi jatkaa siitä väitöskirjaan”. Ja siitä se sitten alkoi – tämä varsinainen filosofikarriäärini.

TK: Ketkä opettajistanne tekivät

teihin suurimman vaikutuksen? Erik Ahlman, Sven Krohn...?

LR: Kyllä tietysti varhaisvaiheessa Eino Kaila ja sitten toinen helsinkiläinen Juho Hollo, mutta väitöskirjahjausvaiheessa tietysti Sven Krohn ja myös Erik Ahlman vaikuttivat voimakkaasti. Erik Ahlman johdatti juuri filosofiseen antropologiaan, erityisesti Max Scheleriin ja Nikolai Hartmanniin, joiden tuotannosta sain myös hyvin voimakkaan tuen.

Merkittäviä opettajiani olivat myös Uno Saarnio, joka yliopiston ulkopuolella piti suosittuja filosofisia seminaareja, ja Yrjö Reenpää. Hän muun muassa lahjoitti minulle 7-osaisen teossarjan *Neue Anthropologie*, jonka toimitusneuvostoon hän kuului.

TK: Onko joitakin erityisen hyvin mieleen painuneita tapahtumia, jotka ovat vaikuttaneet filosofiseen ajatteluunne?

LR: En oikeastaan muista. Sven Krohnin ihailuni tosin syveni silloin väitöskirjavaiheessa, kun minä aika usein kävin hänen kotonaan. Hänen vaimonsa, joka oli sairaanhoitajakoulun rehtori, valmisti aina meille aterian. Ja minua kummastutti, että siellä oli aina pari kolme opiskelijaa päivällisellä. Sain näkemyksen, että Sven Krohn vaimonsa kanssa harrasivat myöskin filosofiaa käytännössä. He tarjosivat näille ehkä varattomille opiskelijoille tilaisuuden saada tällaista konkreettista tukea taloudellisissa vaikeuksissa. Tämä oli voimakas elämys, kun näin miten filosofia eli Sven Krohnissa.

TK: Kysymys ei ollut siitä, että Sven Krohn oli vain kutsunut filosofian opiskelijoita keskustelemaan, vaan hän halusi tarjota konkreettista elämän ainesta.

LR: Kyllä, kyllä. Tämä panos oli siinä voimakas. Keskustelijana hän oli erinomainen. Siitä mitä opiskelija ja tutkija yritti huonosti ilmaista kysymyksissään, hän osasi ottaa ongelman ytimen ja sanoa kirkkaasti mistä siinä on kysymys ja miten pitää syventää. Minä koin tämän väitöskirjavaiheen erittäin kasvattavana, filosofointiin johtavana.

TK: Ja Sven Krohnin filantrooppinen suhtautuminen vaikutti myös käytännön tasolla.

LR: Kyllä, kyllä. Kun sitten – tämä tapahtui paljon myöhemmin, mutta kerron jutun sen takia että se kuvaa Sven Krohnia erinomaisesti – hänen muotokuvansa paljastettiin Turun yliopistossa, silloinen rehtori Tauno Nurmela paljastuspuheessaan retorisella tavalla johdatteli aiheeseen ja sanoi, että ”kun minulla herää kysymys, mitä se filosofia on, niin kohta siihen tarjoutuu vastaus, että sehän on Sven Krohn”. Se oli tarkoitettu vitsiksi, mutta ainakin minä koin, että siinä oli hyvin syvälinen ajatus – Sven Krohn oli sisäistänyt filosofian niin että se näkyi muotokuvassakin sillä tavalla, että takki oli vähän niin ja näin, se ei oikein istunut hänen päällensä ja kaikki tämä reaalin oli häneen vieraalla tavalla ympätty. Filosofia paistoi hänen pukeutumisestaankin ja asennostaankin lävitse. Hän oli todella hyvässä mielessä kävelevä filosofia.

Filosofia

TK: Pitkälle uralenne mahtuu varsin suuri määrä julkaisuja. Mitä teoksistanne pidätte itse kaikkein onnistuneimpina tai omakohtaisesti tärkeimpinä?

LR: No kyllä kai itseni kannalta ne ovat ensimmäiset varsinaiset filosofiset kamppailut *Psykoterapia filosofisen analyysin valossa* ja *Filosofinen orientoituminen psykosomaattikan ongelmaan*. Joku on sanonut, että niihin pitäisi tutustua ensin, jonka jälkeen myöhemmät kirjat avautuvat. Mutta niistä ei ole painoksia ollut enää aikoihin olemassa. Äskettäisistä uusintapainoksista haluan nostaa esille *Tajunnan itsepuolustuksen* – sillä on hyvin keskeinen asema. Se on aika osuva nimi, sillä kirjaimellisesti se oli sitä, että minä yritin korostaa tajunnan tärkeyttä ihmisessä – ja varsinkin psykologian ja psykologian sovellutukseen kuten psykoterapiaan liittyen. Siinä on melko hyvin koottuna siihenastinen ajatteluni. Yksissä kansissa pitäisi vielä olla tulossa *Ihmisen ainutlaatuisuus* ja *Henkinen ihmisessä*.

TK: Miten luonnehtisitte filosofian nykytilaa ja minkälaiselta näyttää suomalaisen filosofian tulevaisuus – ja erityisesti fenomenologian ja eksistenssifilosofian osalta?

LR: Minusta teissä nuorissa filosofeissa on toivo erityisesti eksistentiaalisen fenomenologian kohdalla. Kunpa nuoret vain saisivat virkoja ja sitä kautta painoarvoa julkaisuilleen. On valitettavaa, että Suomessa vielä toistaiseksi vallitsee yksi filosofia eikä sen yhteyteen muita sovi.

Olen saanut filosofialleni ymmärtämystä monille kenties arvaamattomalta taholta. Minä tutustuin Georg Henrik von Wrightiin hänen elämänsä loppuvaiheessa. Minusta oli ilahduttavaa, että hän antoi arvoa minun julkaisuilleni ja ajattelulleni. Keskustelimme aika usein ja hän oli siinäkin aito herrasmies, että hän aina kiitti ja vastasi minun lähettämiini julkaisuihin. Hän oli erittäin kiinnostunut muun muassa minun artikkelistani Heideggerista. Hän mahdollisesti ehkä ihan ensi kertaa tavoitti Heideggerin ideoita, koska hän aikaisemmissa kirjoissaan sanoi muun muassa, että Heideggerin terminologia on hirvittävä. Se ei ollut avautunut hänelle lainkaan, hän yritti ymmärtää Heideggerin terminologiaa klassisen filosofisen terminologian mielessä.

Keskustelimme myös englannin kielen luontuvuudesta metafysiikkaan. Kun minä kritikoin sitä, että englannin kieli ei oikein luonnu metafysiisiin tarpeisiin esimerkiksi ihmisen kohdalla, hän oli täysin samaa mieltä. Suomen kieli on differentioituneisuudessaan ja ilmaisevuudessaan paljon käyttökelpoisempi kuin englannin kieli. Ja sitten tajunnan käsite. Siellä on kyllä ”mind”, mutta sitä käytetään erittäin vähän. Kun mind mainitaan, aletaan yleensä puhua aivoista. Tajunnan ilmiöstä puhuttaessa käytössä on vain tietoinen ja tiedostamaton. Ja kun tiedostamaton ei ole kovin merkittävässä osassa, niin jäljelle jää pelkästään tietoinen. Ja sehän ei ollenkaan suomalaisen tajunnan ja ihmisen analyysiin riitä. Me tarvitsemme tiedostamattoman käsitteen ja myöskin tajuttoman käsitteen sekä

tajunnan käsitteen, jossa tietoinen ja tiedostamaton ovat omia tasojaan.

TK: Ajatuksianne on sovellettu hyvin monilla eri aloilla, muun muassa sosiaali- ja terveysalalla sekä monissa erityistieteissä, ihmistieteellisessä tutkimuksessa. Millaisena näette filosofian roolin erityistieteissä, reaaliontologian alueella?

LR: Minähän olen enemmän tutustunut vain ihmistieteisiin, jollaisiksi minä luen sosiaalitieteet ja kulttuuritieteetkin. Lähtökohtana on minulla ihmiskäsitys. Jos lähdetään vain siitä, että pitää olla eksakti metodiikka – jolloin siis metodologia on lähtökohta – niin silloin tapahtuu vieraantumista eikä tavoiteta kenties olennaista. Mutta jos analysoidaan ontologisesti ihmiskäsitys vaikkapa sillä tavalla kuin minä olen sitä tehnyt, niin silloin ihmisen kokonaisuuden problematiikka jäsentyy luontevalla tavalla reaaliontologisiin sektoreihin, joissa problematiikka on pitkälle yhtenäistä.

TK: Tarkoitatteko sitä, että lähestymishorisontti on adekvaatti?

LR: Niin juuri, ja silloin voidaan tämän problematiikan puitteissa tehdä monenlaisia hypoteeseja ja kehitellä menetelmiä, jotka soveltuvat kulloinkin kyseessä olevaan ongelmaan. Silloin tutkimuskenttä differentioituu aidolla tavalla. Mutta jos vain pidetään silmällä ja ihanteena eksakteja metodeja, silloin saadaan jotakin mahdollisesti aivan toisarvoista ja syvällisin ja tärkein unohtuu. Minusta von Wrightin viimeiset esseekokoelmat olivat hyvin sopusoinnussa tämän kanssa. Hän ei vain ehtinyt jättää tältä osin jälkikasvua tai sitten tällaiselle näkemykselle ei ollut vastaanottoa hänen läheisimmissä oppilaissaan.

Meditaatio

TK: Olette tuoneet tuotannossanne esille myös itämaista ajattelua. Olisiko länsimaisten filosofien syytä tuntea itämaista ajattelua paremmin?

LR: Kyllä, nimenomaan. Siihen olisi aihetta. Minä olen käsitellyt

aihetta *Meditaatio*-kirjassani ja muutamissa artikkeleissani – olen koettanut markkinoida meditaatiota varsinkin terapiatarkoituksiin. Siitä on hyviä tutkimuksia olemassa, jotka osoittavat, että meditointi toimii – tietenkin eri tavalla kuin muut terapeuttiset systeemit, mutta sillä on selvästi kontrolliryhmien avulla osoitettua vaikuttavuutta ja tehoa. Esimerkiksi Amerikassa eräs vakuutusyhtiö teetti tutkimuksen, jossa oli meditoijia ja ei-meditoijia. Meditoijien ryhmä oli suuri, 2000 henkilöä. Kontrolliryhmä muodostettiin 600000 muusta vakuutetusta. Tutkittiin miten meditoijat käyttivät sairauspalveluja, lääkäreitä, sairaaloita hyväkseen. Erot olivat suuria. Meditoijat käyttivät sairaspalveluita 30–80 prosenttia vähemmän kuin ei-meditoijat. Ja mikä kummallisinta, niin juuri neurologisissa sairauksissa hyöty oli kaikkein suurin ja psykiatrisissa vähäisin.

Olen artikkeleissani käyttänyt sellaista käsitettä kuin ”profaani meditaatio” – meditaatio pitää saada irrotettua uskonnosta, jolloin psykologit ja lääkärit kiinnostuisivat siitä.

TK: Onko meditaation ainoa hyöty se, että ihminen on terveempi?

LR: Ei tietenkään.

TK: Mikä siinä on perusidea, miksi meditaatio on hyväksi ihmiselle?

LR: Meditaatiota on maailmalla monenlaista. Minä yritin ujuttaa lääkäreille ja psykologeille tätä terveysaspektia, jotta siinä sivussa tulisi muutakin. Sillä niin kauan kun meditaatiosta puhutaan uskonnon harjoituksen muotona – virheellisesti tietenkin – lääkärit ja psykologit eivät ole siitä kiinnostuneita. Mutta kun osoitetaan, että sillä on sairauksiinkin nähden selvästi terapeuttiva vaikutus, niin siihen kannattaisi tutustua.

TK: Muistaakseni jossain meditaatioon liittyvässä yhteydessä määrittellette hienosti ihmisen henkistä kasvua. Kirjoititte, että henkiseen kasvuun liittyy arvomaailman syveneminen, vastuullisuus luonnosta ja muista ihmisistä, rakkauden ko-

keminen ja/tai sen horisontin laajeneminen – ja syvähenkisyteen kuuluvat aspektit tulevat meditoijalle omakohtaisesti läsnäoleviksi.

LR: Kyllä. Meditaatio tekee tilaa näille ja luontaisesti avartaa ja syventää orientaatioperspektiiviä. Arkielämän huolissamme assosiaatio- ketjut laukkaavat loputtomasti. Alkuvaiheessa minä koin sen hirmuisen vapauttavana, että minä sain ikään kuin tyhjennettyä tajunnan tästä rihkamasta.

TK: Niin, samalla tavalla voi ajatella, että miksi esimerkiksi liikunnasta – viittaa nyt nimenomaan pitkäkestoiseen liikuntaan – saatavat kokemukset ovat hyviä ja arvokkaita. Ajattelen, että siksi, että päästäisiin kokemaan legendaarinen ”tässä-jannyt” -hetki, joka tarkoittaa seestymistä, hiljentymistä, mielen tyyntymistä. Tällaiset kokemukset antavat voimaa. Nykyaikana eläminen on hyvin hektistä, ihminen elää liikaa joko menneisyydessä tai tulevaisuudessa. Liikunnalla tai meditaatiolla voi saada tämän jatkuvan monologin tai dialogin loppumaan, kokee itseensä syventymisen tilan, menee syvemmälle itseen ja rauhoittuu. Ja sieltä kun tullaan takaisin ollaan hetkessä paremmin läsnä. Tämä on minun kokemukseni asiasta.

LR: Aivan niin, samoin minäkin ajattelen. Minun psykologinen orientoitumiseni meditaatioon on koskenut lähinnä mentaalisia ongelmia. Kun esimerkiksi neuroottinen ihminen saadaan meditoimaan, hänen tajuntansa pakonomainen jumputus – ulkopuolisen mielestä aivan triviaalisissa tarpeettomissa ongelmissa – saattaa hetkeksi katketa. Kun katkoksia toistuu, syntyy pysyvämpääkin tilaa kaikelle muulle ja kokemuksen reaalistuminen voi saada alukkeen. Usein minäkin nykyisin, kun yöllä herään ja huolet sekä murheet käyvät päälle, meditoin jonkin hetken. Näin saan sen katkeamaan ja tavoitan uni- valmiuden.

TK: Olisiko *Humanistinen psykologia* -kirjassasi tällainen ajatus, että meditaation yksi merkitys on siinä, että kun ihminen kokee rauhan ja

tyhjyyden – sen positiivisessa merkityksessä – tämä ikään kuin antaa tajunnalle ja siellä oleville merkityksille uuden vapaan strukturoitumisen tilan, joka voi tuottaa uusia merkityksiä.

LR: Kyllä, ja jos sitä jonkin aikaa intensiivisesti ja täysin antaumuksella harjoittaa, se alkaa tulla palkitsevaksi. Ne tilat, jotka siinä saavuttaa, ovat niin palkitsevia ja onnellistavia, että se pitää kiinni tässä prosessissa. Ihmiset, jotka pääsevät hyvin alkuun, harjoittavat sitä vuosikymmeniä.

TK: Minulla on semmoinen mielikuva, että nykyään meditaatioon ei suhtauduttaisi niin uskonnollisväyhteisesti kuin aikaisemmin. Tilanne on tullut mielestäni paljon parempaan suuntaan.

LR: Pitää paikkansa. Silloin kun kirjoitin *Meditaatio*-kirjan, siitä tuli poleeminen sen takia, että minun täytyi oikoa teologioiden ja fundamentaaliuskovaisten kieroutuneita käsityksiä. Siihen aikaan kirkollisissa lehdistä esiintyi harhauttavia lausuntoja tästä ”pakanauskonnosta”. Ehkä kirjallanikin oli jotakin osuutta siihen, että asenteet meditaatioon ovat asialistuneet.

TK: Tietysti tuo sana ”meditaatio” on vaikea ymmärtää – ja vielä vaikeampi on sen suomennos, mietiskely – kyseessä ei ole jonkin asian miettiminen. Tavoitteena on ymmärtääkseni päästä sellaiseen rauhaisaan tajunnan tilaan, jossa tulisi positiivisia tyhjyyden ja seesteisyyden kokemuksia. Ja vähitellen oman itsen ja maailman kosketuksesta syntyy jotain sellaista, joka murtaa aiemman.

LR: Tietenkin on myös sellaista meditaatiota, jossa todella mietiskellään jotakin aihetta. Minä olen omaksunut tajunnan tyhjentämistyypin menetelmän. Olen jossakin esitelmässäni sanonut, että meditaatio on ihmisen itsensä suorittamaa oman tajuntansa tutkimusta ja kontrollia. Ensimmäinen tavoite siinä on, että pitää päästä siihen tilaan, jota voi kutsua ”puhtaaksi tajunnaksi”. Monet meditaation tutkijat käyttävät tätä nimitystä. Puhtaus tarkoittaa

sitä, ettei siinä ole läsnä mikään täsmällinen kokemuksellinen merkitys.

TK: Silloin saa murrettua aiempaa maailmassa olemisen tapaa ja aiempaa tajunnallista suhtautumista maailmaan. Tämän voi ymmärtää vaikka zenin perinteen mukaan siten, että tapahtumassa jotain koteloitunutta olemista tai itsestään erillään olemisen tapaa saa murrettua, jolloin löytyy tuore ja elinvoimainen kontakti maailmaan. Ja muistanko oikein, että sanoit, että tie tähän kulkee puhtaan kokemisen kautta.

LR: Niin, puhtaus tarkoittaa valpasta tietoisuutta, jossa kuitenkin mikään reaalin merkityskokemus ei ole läsnä. Kyseessä on maailma- suhteen ”avoimuus”, josta Heideggerkin puhuu.

TK: Lisäksi tässä tapahtumassa on tietynlainen ristiriitaiselta tuntuva tilanne: sitä tilaa ei saa pelkästään rationaalisin keinoin haluamalla itselleen, koska tällöin tietoisuudessa on tämä pyrkimys ja ajatus halusta puhtaaseen tietoisuuteen eli käsitteellinen ralli pyörii yhä edelleen. Miten tämä ristiriita ylitetään? Rauhoitutaan ja tyhjennetään mieli: keskitytään vaikka hengityksen tarkkailuun, jolloin mieli tässä prosessissa tyhjenee automaattisesti.

LR: Niin on. Aina kun keskustelee asiaan perehtymättömien kanssa, joutuu selittämään meditaation käsitteen, ettei kannata rationaalisesti tavoitella samadhi-tilaa. Silloin se varmasti pakenee. Se joutuu vain valppaassa passiivisuudessa.

TK: Miksi kiinnostuit meditaatiosta?

LR: Jaa – kyllä se oli paljon ennen kuin Sven Krohniin tutustuin. Varmaan se tapahtui Yrjö Kallisen kautta. Minä olin jonkin aikaa tavallaan Kallisen lähipiirissä. Hän kutsui meitä luoksensa ja sitä kautta sain innostuksen ja aloin itse vähän kokeilla.

TK: Minkälaisia harjoitukset olivat?

LR: Kyllä ne olivat hyvin zen-tyyppisiä Yrjö Kallisella, mutta mi-

nähän sain varsinaisen opastuksen TM:n (transsendentaalisen meditaation) piiristä. Se tuli siihen aikaan voimalla Suomeen ja minä osallistuin yhden talvikauden yhteisharjoituksiin. Sitten oli initiaatiokurssi, joka kesti viikon. Mantrat olivat hyvin olennaisia ja niiden merkitys on minusta juuri tajunnan tyhjentämisyvaiheessa, jossa ne ovat hyödyllisiä. Ja psykologian professori Arvo Lehtovaara osallistui myös kursseille. Hän sanoi kokeilleensa mantroina suomenkielisiä sanoja, mutta ne eivät toimi koska ne helposti liittyvät tajunnan assosiaatioihin. Sikäli kuin mantroja käyttää, niiden pitää olla vieraskielisiä sanoja, koska niillä ei ole mitään mieltä meidän omassa kielessämme. Sanskritin sanat, joilla ei meidän kielessämme ole mitään merkitystä, toimivat tehokkaasti ja katkaisevat tajunnan virran. Alkuperäisissä intialaisissa opetuksissa ei toki näin profaanisti ajatella.

Filosofi ja yhteiskunta

TK: Millaisena näette filosofian yhteiskunnallisen roolin? Onko filosofialla yhteiskunnallista roolia ja merkitystä sellaisenaan tai vain erityistieteiden kautta?

LR: Sekä että. Kyllä sillä varmaankin on itsessäänkin ja yksinänsäkin sillä tavalla, että se avartaa meitä filosofeja näkemään kulttuurisia ongelmia ja sitten omissa esityksissämme ja julkaisuissamme valaisemaan niitä muille. Ja sikäli kuin meillä on oppilaita, niin oppilaiden kautta saamme niille laajempaa yleisöä. Toinen rooli on tieteenfilosofinen aspekti. Siinä pystymme avartamaan yhteiskunta- ja kulttuuritieteilijöille uusia näkökulmia valitsevien ongelmien kipupisteisiin. Se on hyvin olennainen filosofin rooli. Sitä minä yritin vähän tavoitella uusimmassa kirjassani (*Ihminen kulttuurissa – kulttuuri ihmisessä*), mutta se jäi melko luonnosmaiseksi. Olisi pitänyt kirjoittaa se vielä uudelleen.

TK: Itse sain kirjasta sen kuvan, että se on kuin alustus johonkin tulevaan. Sinä ikään kuin siinä virität kentän...

LR: Niin juuri.

TK: ... ja kuulin, että sinulla olisi laatikossa pari käsikirjoitusta. Ovatko ne jatkoa uusimmalle?

LR: En tiedä, tuleeko mitään. Kaikki riippuu henkisestä vireydestä. Jos jatkoa tulee, niin kyllä ne vielä ovat ihmisen kokemusulottuvuuden analyysiä vähän toisessa merkityksessä kuin te Timo Klemolan kanssa olette tehneet. Minussa kun on myös empiirisen tutkijan puoli. Minä pidän aina silmällä sitä, että analyysi palvelisi empiiristä tutkijaa, avaisi hänen silmiänsä näkemään, mikä ihmisen ongelmassa, kulttuurisuhteessa ja maailmasuhteessa edellyttäisi uusia tutkimusorientaatioita.

TK: von Wrightin vasta myöhemmällä iällä kiinnostui filosofian yhteiskunnallisesta roolista. Ymmärtääkseni hänen aikaisemmissa teoksissaan ei ollut mitään sellaista.

LR: Kyllä. Hän itse vaatimattomasti sanoi esseekokoelmistaan, että nämä ovat ”jossain mielessä filosofia”. Minähän sanoin hänelle, että minusta ne ovat filosofiaa parhaimmillaan. Hän katsoi tässä vaiheessa olevansa ”vain kulttuurikriitikko”.

TK: Miksi hän innostui tästä näkökulmasta?

LR: Minä en tiedä. Kai siinä oli pitkä perinne, joka alkoi jo Wittgensteinin ystävyyden perusteella. Wittgensteininhan loppuvaiheessaan – hänen viimeisessä kirjassaan *On Certainty* – on hyvin lähellä Heideggeria. Hän alkoi kasvaa irti omasta kielifilosofiastaan. Samoin von Wrightilla tuli tilaa tällaiselle muulle. Ja kun hän oli kuitenkin niin kulttuurista kiinnostunut ja siinä sisällä, niin ilman muuta tämä problemaattikka tarjoutui hänelle keskeiseksi sen jälkeen, kun hän pääsi irti loogisen empirismin ja analyttisen filosofian loogisista sidoksista.

TK: Minulle on aina ollut itsestään selvää, että ei voi olla tiedettä tai ajattelua irti yhteiskunnasta – aivan omissa sfääreissään. Ajattelen, että ihmistieteisiin sisältyy vähintään tiedostamattomana pohjavireenä se, että koitetaan jollain tavalla tehdä elämää elämisen arvoiseksi.

LR: Kyllä, kyllä. Filosofi käyttää niitä kanavia, joita hänellä on käytettävissään. Mutta kyllä hänen myöskin täytyy jollakin tavalla sisimmässään pyrkiä muutokseen. Marx oli aivan oikeassa sanoessaan, että filosofin täytyy muuttaa maailmaa. Mutta hänen jälkeläisensä sovelsivat ideoita nurinkurisilla ja kieroilla tavoilla, mikä johti katastrofeihin.

TK: Niin, ja minulla on se näkemys, että kyllä he varmaankin enimmäkseen parhaansa tekivät, mutta yhteiskunta on kokonaisuutena vaikeasti hallittavissa ja siinä on hilitön määrä erilaisia komponentteja. Ja mistä tietää miten paljon historiallinen tilanne vaikuttaa omalta osaltaan, kuinka paljon yhteiskunnallisten olojen pitää olla kehittyneitä ja kuinka paljon pitää ihmisten olla kehittyneitä, jotta tällaiset ajatukset yhteiskunnan muuttamisesta toimivat.

LR: Filosofiset ajatukset helposti myös kieroutuvat, kun ne menevät rahvaan rakoon. Sitten yritetään poliittisella tasolla liian suoria ratkaisuja, yritetään saavuttaa päämääriä ikään kuin pikateiden avulla liian nopeasti. Kuvitellaan, että muutos on nopea, jota se ei ole. Täytyy olla joka tapauksessa sukupolvien kasvatus- sekä opetustyö ja käytännön sovellutukset ennen kuin aitoja muutoksia tulee.

TK: Se on vähän kuin tieteessä paradigman muuttuminen. Näkemys ei tieteessä välttämättä muutu ennen kuin vanhan paradigman kannattajat yksinkertaisesti kuolevat ja uusi sukupolvi uuden paradigman kanssa tulee tilalle. Tietty sukupolvi on enemmän tai vähemmän kykenemätön muuttamaan omaa ajatteluaan. Paradigmanhan voisi ajatella muuttuvan nimenomaan rationaalisen ymmärryksen kautta, mutta nähtävästi tiedemiehet ja filosofit ovat oman elämisaailmansa strukturoimisia, konstituomisia, eikä se tapahdukaan. Ratiohan on toisaalta se ainoa, jonka perusteella paradigman pitäisi muuttua.

LR: Bushin Irakin reissu on hyvä todistusaineisto siitä, että ei

esimerkiksi demokratiaa noin vain viedä valmiina, vaan se syntyy kansakunnan heräämisellä ja on sukupolvien työ. Tieteelliset vallankumoukset, joista Kuhn puhuu paradigman muutoksen seurauksena, saattavat pulpahtaa esiin suhteellisen äkkiä, mutta niillä on pitkä kehitysprosessi, jossa ne kypsyvät.

Holistinen ihmiskäsitys

TK: Miltä nyky-yhteiskunta näyttää kehittelemänne holistisen ihmiskäsityksen valossa ja millaisilta vaikutavat nykyjulkisuuden ihmiskuvat?

LR: Minä tein jossain vaiheessa eron ihmiskuvan ja ihmiskäsityksen välillä. Raili Kauppi oli varmaankin ainoa filosofi, joka hyväksyi käsitteet. Hän sanoi, että se on hyvä ja selkeyttävä jako. Voi olla niin, että nykyään operoidaan liian paljon alati vaihtuvilla ihmiskuvilla eli toisin sanoen reaalityieteiden antamalla silpulla. Ihmistä manipuloidaan niillä, sen sijaan että lähettäisiin syvemmin analysoimaan ihmiskäsitystä, jolloin ihminen kokonaisuutena tarjoutuu analyysin kohteeksi ja sektoroituu empiirisille tutkimuksille mielekkäinä kokonaisuuksina.

TK: Tarkoitatko sitä, että kun joku erityistiede saa paljon valtaa tai tulee arvostetuksi, niin tämän erityistieteen ihmiskuva, sanotaan nyt vaikka lääketieteen ihmiskuva, saa kohtuuttoman suuren äänenpainon?

LR: Juuri näin on asianlaita. Syntyy liian pitkälle menevää yksinkertaistamista, kun esimerkiksi ihmisen mentaaliset ongelmat ja niiden korjaaminen yritetään palauttaa aivotapahtumiseen. Kaikki muut ihmisen ulottuvuudet putoavat pois ja niitä mahdollisesti tutkivat sosiaalityeet, kulttuuritieteet ja erityisesti tietysti psykologia sekä kasvatustiede jäävät toisarvoiseen asemaan. Ihmiskäsitys on sellainen, joka avartaa ihmisen kokonaisuuden. Ihmiskuvat – jos niillä on menestystä niin kuin lääketieteellä – voivat saada maineestaan kohtuutontakin arvonnousua.

TK: Tarkoitat siis, että kun mietitään ja artikuloidaan ihmiskäsi-

tystä, pitäisi käyttää ihmisen ontologista analyysiä.

LR: Kyllä. Arvostan niitä nuoria tutkijoita, jotka ovat väitöskirjoissaan soveltaneet onnistuneesti puheena olevaa ihmiskäsityksen analyysiä. Heitä lienee parikymmentä eri yliopistoista ja eri tiedekunnista. He ovat jäsentäneet sen avulla empiiristä ongelmanvyyhtiään ja saaneet siitä hyviä viitteitä hypoteesiansä aseteluun ja menetelmiensä kehittelyyn. Siten myös saadut tulokset tietona asettuvat kohdalleen ihmisen kokonaisproblematiikassa.

TK: Ja lisäksi vielä tähän, että vaikka erityistiede ei saisikaan esitettyä monipuolista kuvaa ihmisestä, vaikka se olisi perinteisen erityistieteen näköinen, niin jos siinä on yritetty tehdä ihmiskäsityksen ontologista analyysiä, tutkimus on läpinäkyvämpää ja siinä on ainakin tiedostettu se problematiikka, joka liittyy ihmisen tutkimiseen.

LR: Perusteiden tasolta lähdetäessä tiedetään koko ajan, mitä ihmisen olemassaolon muotoa tai tapaa kyseenomaisen tutkimuksen on tarkoitus valaista. On onnetonta, että ihmistutkijoille ja ihmistutkimuksen soveltajille, lääkäreille ja psykologeille, ei perusopintojen vaiheessa ihmiskäsitystä opeteta. Tosin pientä heräämistä on tapahtumassa. Esimerkiksi professori Kalle Ackté vielä virassa ollessaan pyysi minua opettamaan sitä oppilailleen. Mutta jo silloin minua oli alkanut vaivata tämä huonokuuloisuus, jonka vuoksi kieltäydyin. Hiljattain myös 10 hengen psykiatriryhmä pyysi minua joukkoonsa keskustelemaan ihmisen filosofiasta, mutta sanoin, etten pysty seuraamaan kymmenen hengen ryhmän keskustelua ja siitä tilaisuudesta oli luovuttava. Arvelen, että ainakin Helsingissä lienee vaikea löytää ihmisen filosofiasta kiinnostunutta filosofia psykiatrien tueksi. Analyttisen filosofian piirissä ei nähdä ihmisen olemassaoloa siten omalatauisena ongelmana, että se ansaitsisi mitään erityistä ihmisen filosofiaa.

TK: Olette myös kohdannut paljon kritiikkiä esimerkiksi lääketieteen

suunnalta. Missä määrin kritiikki on mielestänne ollut hyödyllistä ja missä määrin se on osunut harhaan?

LR: Se on sekä että. Siellä on ehkä ymmärretty väärin että minä vähättelisin neurotieteiden osuutta, mutta osaksi syynä on se, että suppeissa esityksissä täytyy rajoittua. Ja toiseksi, minulla ei tietystikään ole neurologista oppineisuutta niin, että voisin puhua siitä, vaan puhun siitä, minkä minä jollain tavalla hallitsen ja minkä olen katsonut laiminlyödyksi ihmisessä. Tällöin lukija saa helposti sen käsityksen, että tuo paahtaa aina samaa ja unohtaa kaiken muun. Katson kuitenkin, että ihmiskäsitykseen ja ihmisen kokonaisuuteen vetoaminen vaikkapa lyhyestikin on jokaisen esityksen alussa tarpeellista. Yleensä olen koettanut niin tehdä, mutta joskus, kun käytettävissä on kovin suppea tila, asia ei tule tarpeeksi selväksi.

Universumista

TK: Ennen viimeistä kysymystä pieni johdanto: Kysyin aamiaispöydässä vaimoltani ja 9-vuotiaalta pojaltani, että mitä haluaisitte minun kysyvän Laurilta. Vaimo pyöritteli päätään mutta poika sanoi: ”Kysy siltä miten elämä on syntynyt?” Niin että nyt minä sitten kysyn, miten elämä on syntynyt?

LR: Heh heh, voi voi! Kyllä se on vaikea kysymys, kun siihen eivät ole viisaammatkaan kyenneet vastaamaan. Evoluution linjassa pysytellen asiasta on tarjolla monenlaisia kehitemiä.

Yksi uusimmista lienee se, että elämä olisi syntynyt merten syvyyksissä primaareista alkuaineista, bakteereista sekä viruksista ja niistä olisi kehittynyt komplisoidumpia muotoja, ensin molekyyliä ja molekyylien yhdistelmistä vihdoin elävä solu. Ja siitähän elämä sitten jo jatkuu. Pidetään myös mahdollisena, että elämä olisi tullut toisilta planeetoilta meteorien mukana.

Avoimeksi siinäkin jää, miten elämä sitten toisella planeetalla on alkanut. Sitten on uskontojen tarjoama korkeampi äly, joka olisi elämän antanut.

TK: Jos ajattelen olevani 9-vuotias, kysyn, mistä se virus on sinne merten syvyksiin ryöminyt?

LR: Kyllä avoimia kysymyksiä kaikkiin vastausyrityksiin jää. Voidaan kyllä ajatella niin, että primaariin elottomiin atomeihin ja hiukkasiinkin sisältyy alkuperäisesti jonkinlainen yhteyksien hakeeminen, ”vetovoima”, sellainen josta puhuimme analogisesti tajunnan piirissä. Tajunnan merkityksiinhän sisältyy kompleksisuuteen hakeutumisen idea. Olen puhunut tajunnassa vallitsevasta mielellisyyden logiikasta. Merkitys asettuu suhteeseen toisten merkitysten kanssa, jolloin se kuvastaa ”enemmän” ja ”täydellisemmin” kokijan maailmasuhdetta. Emergenssin käsite tuskin tekee asiaa syvemmin ymmärrettäväksi.

Mielenkiintoista on, että ”nanotiede” puhuu samoista ilmiöistä kuin mekin, käyttäen nimitystä ”elektronien liima”, joka sitoo luonnossa syntyviä rakenteita. Niistä muodostuu ”yhä monimutkaisempia kokonaisuuksia: molekyyliä, mineraaleja, viruksia, bakteereja, kasveja ja eläimiä” (professori Risto Nieminen, HS 23. 5. 2006). Kompleksisuus sinänsä luonnossa ei siten näyttäisi ylivoimaisen vaikealta ymmärtää. Mutta onko elämä vain aineellisuuden komplisointumista? Nähtäväksi jää, kuinka pitkälle nanotiede pääsee elottoman ja elollisen jatkumon selittämisessä.

TK: Gnostilaisuuden mukaan demiurgi on luojajumala, jonka taustalla ja kaikkein pohjimmaisena on itse perusjumala, joka on tuntematon. Demiurgi on luonut maailman ja kaiken näkyvän. Minusta tämä on kiinnostavasti samanlainen ajatus kuin on taolaisuudessa eli että on suhteellinen tao ja absoluuttinen tao. Suhteellinen tao on se, joka ilmenee miljoonina ötököinä ja absoluuttinen on se joka on tuntematon, josta ei voi puhua.

LR: Minäkin olisin taipuvainen käsittämään jumaluuden siten, että se on täysin ihmisajattelun ulkopuolella, samoin ilmaisematon ja käsittämätön. Uskontojen jumaluuksiin nähden se olisi silloin ikään kuin transsendenssin transsendenssissa.

TK: Mutta tämä kaksijumalainen systeemi demiurgeineen tuntuu jotenkin keinotekoiselta legopelilta. Ajattelen vähän Kantin tapaan, että se millainen olento ihminen on, määrää mitä me saamme maailmasta kiinni. Ja kuten me emme näe ultraviolettisäteilyäkään, joka kuitenkin on läsnäolevaa, niin maailmassahan voi olla ihan mitä vaan. Se on siinä mielessä mysteeri.

LR: Meidän tietämispotentiaalimme on kovin rajoittunut. Siksi Jumala ja jumaluus lienee parasta tällaisen tieteen harrastelijan jättää käsittämättömän piiriin. Jumaluuden vaikutuksia voi nähdä siinä rationaalisuuden periaateissa, joka todellisuudessa vallitsee, siinä josta seuraa, että kaikki tapahtuu niin kuin tapahtuu – ja jäädä vain ihmettelemään.

TK: Toisaalta ajattelen niin, että tarvitseeko välttämättä ihmisen ulkopuolella olla mitään rationaalisuutta jumalan tapaan. Jos maailma on yksinkertaisesti rakentunut niin, että siinä on ihmisen kaltainen olio, jolle on syntynyt itsetietoisuus ja joka ymmärtää itse itsensä mielen ja aineen kombinaationa.

Ja palaten vielä aiemmin käsiteltyyn jumala-käsitykseen: olen taipuvainen ajattelemaan, että eksistentiaaliset kokemukset voivat räjäyttää egon, jolloin syvältä tajunnasta nousee voimakkaita kokemuksia, joissa jäsentyy paikalleen oma itse ja maailma – ja ihminen kokee tavoittavansa syvällisen oivaluksen siitä, mitä tämä kaikki on.

Minusta kokemuksen luonne on sellainen, että riippuen viitekehyksestä millä tätä elämystä ja kokemusta halutaan käsitteellistää, sen tulkinta voi olla hyvin erilainen eri puolilla maailmaa. Esimerkiksi zenissä tällainen voimakas kokemus voidaan ymmärtää siten, että se on yksilön todellisen itsen reaalisoituma.

LR: Tietysti se samadhi-kokemus, johon viittasit, on kokemus siitä, että olen yhtä kaiken kanssa. Eron tekeminen sen subjektin, jossa tämä kokemus on ja sitten sen kokonaisuuden välillä, johon kuulutaan, on zenissä keinotekoinen.

TK: Muistatko miten Mestari Eckhart puhui? Hänhän kirjoitti, että – toki yksinkertaistan – ”minä olen jumala ja jumala on minä”. Eli syvän kokemuksen käsitteellisessä tyhjyydessä kaikki tulee yhdeksi: jumala on minä, minä olen jumala, luonto on minä, minä olen luonto.

Kerran pitkällä lenkillä sain äärimmäisen voimakkaan kokemuksen. Tunsin, että olen pienintä hiekanjyvää pienempi eli täysin mitätön mutta samalla universumin kokoinen. Tällainen on erittäin voimakas eksistentiaalinen kokemus, joka tuo hillittömästi voimaa itselle ja joka asettaa oman paikan. Tavallaan en ole mitään ja tavallaan olen kaikki. Kyseessä on eräänlainen positiivinen skitsofreeninen kokemus!

LR: Tuo on varmaan se ydin siinä kokemuksessa, jolle annetaan nimityksiä samadhi, satori ja vastaavat.

TK: Kiitos haastattelusta. Se oli viimeinen kysymys. Ja pitkälle päästiinkin!

LR: Niin kyllä, oikein oikein Omega-loppupisteeseen (à la Pierre Teilhard de Chardin) jo päästiin.

TK: USA:n kautta universumiin!

LR: Heh heh, tosiaan, siinä USA:kin vilahti!